

Warszawa, 31-12-2024 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Zespół do spraw Wykonywania Kar

IX.517.1567.2024.ZB

**Informacja z wizytacji w Areszcie Śledczym w Bydgoszczy
przeprowadzonej w dniach 24–26.09.2024 r.**

1. Wstęp

Pracownicy Zespołu ds. Wykonywania Kar Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, tj. zastępca dyrektora Jolanta Nowakowska, ekspert prawny Konrad Walc, prawniczka Natalia Kowalik oraz prawniczka Zofia Branicka, działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1264), przeprowadzili w dniach 24–26.09.2024 r. wizytację w Areszcie Śledczym w Bydgoszczy (dalej: Areszt, AŚ lub jednostka).

Celem wizytacji było przede wszystkim zbadanie warunków bytowych w celach przejściowych, praktyki dotyczącej stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz weryfikacja zasad umieszczania w celach izolacyjnych osadzonych, którym nie wymierzono kary dyscyplinarnej w postaci umieszczenia w celi izolacyjnej oraz w celach monitorowanych.

W ramach wizytacji jednostki przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich:

1. przeprowadzili rozmowę z Dyrektorem Aresztu Śledczego ppłk. Mariuszem Cychowskim oraz jego zastępcą mjr. Michałem Słowińskim;
2. dokonali oglądu: cel przejściowych, cel monitorowanych, cel izolacyjnych, cel przeznaczonych dla osadzonych tzw. niebezpiecznych, celi zabezpieczającej, cel mieszkalnych, sal widzeń, magazynu depozytowego, kantyny, ambulatorium oraz oddziału szpitalnego;
3. przeprowadzili rozmowy grupowe, bez obecności funkcjonariuszy, w celach mieszkalnych wybranych losowo przez wizytujących;
4. przeprowadzili jedną rozmowę indywidualną z osadzonym, bez obecności funkcjonariuszy;
5. przeanalizowali dokumentację skargową od dnia 01.01.2023 r. do dnia wizytacji;
6. przeanalizowali dokumentację dotyczącą stosowania środków przymusu bezpośredniego od dnia 01.01.2023 r. do dnia wizytacji;
7. zbadali sposób postępowania z osadzonymi szczególnie wrażliwymi (ang. *vulnerable prisoners*), czyli osobami pozbawionymi wolności, które są szczególnie podatne na przemoc lub inne formy nadużyć ze strony współosadzonych oraz personelu jednostki penitencjarnej, w szczególności ze względu na wiek, płeć, niepełnosprawność fizyczną lub intelektualną, problemy zdrowotne (w tym psychiczne), uzależnienia, orientację seksualną – dwa przypadki;
8. przeanalizowali protokół z ostatniej wizytacji sędziego penitencjarnego SSO w Bydgoszczy, która miała miejsce w dniu 29.11.2022 r.¹;
9. przeanalizowali Zarządzenie nr 20/2024 Dyrektora Aresztu Śledczego w Bydgoszczy z dnia 24.04.2024 r. w sprawie porządku wewnętrznego Aresztu Śledczego w Bydgoszczy.

¹ W protokole datowanym na 09.12.2022 r. stwierdzono, że działalność AŚ w zakresie objętym wizytacją przebiega prawidłowo i nie ma potrzeb wydawania zaleceń pokontrolnych.

Ostatniego dnia wizytacji pracownicy Biura RPO odbyli spotkanie podsumowujące z kadrą kierowniczą Aresztu, przedstawili wstępne uwagi i rekomendacje dotyczące funkcjonowania jednostki oraz wysłuchali ich wyjaśnień.

2. Ogólna charakterystyka jednostki

Areszt Śledczy w Bydgoszczy jest przeznaczony dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn i kobiet oraz skazanych mężczyzn recydywistów skierowanych do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego. W AŚ znajduje się także oddział zakładu karnego typu półotwartego dla młodocianych kobiet i kobiet odbywających karę po raz pierwszy. Pojemność jednostki została określona na 643 miejsca.

W jednostce, zgodnie z jej przeznaczeniem, osadza się także:

1. kobiety i mężczyzn podlegających leczeniu szpitalnemu, w oddziałach: wieloprofilowym zachowawczym oraz chirurgii ogólnej,
2. tymczasowo aresztowanych i skazanych (kobiety i mężczyzn) wymagających całodobowej opieki lekarskiej,
3. kobiety oraz mężczyzn skierowanych do ośrodka diagnostycznego.

3. Warunki bytowe

3.1. Warunki bytowe w celach przejściowych

Rzecznik Praw Obywatelskich podejmował temat warunków bytowych w celach przejściowych m.in. w wystąpieniu generalnym do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 01.02 2024 r.² W odpowiedzi otrzymał informację, że podjęto decyzję, aby w każdym przypadku przeprowadzania kontroli jednostki penitencjarnej przez organy nadrzędne zwracano szczególną uwagę na stan cel przejściowych i panujących w nich warunków oraz skrupulatnie odnotowywano wszelkie stwierdzone w tym zakresie uchybienia w celu podjęcia adekwatnych działań.

² Pismo z dnia 01.02.2024 r., IX.517.110.2024, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-02/Do_SW_areszt_grochow_cele_przejsciowe_1.02.2024.pdf.

Przedstawiciele AŚ w rozmowach z wizytującymi informowali, że stan cel przejściowych nie był przedmiotem szczególnej kontroli (poza tą wynikającą z realizacji codziennych zadań) ze strony odpowiednich służb Aresztu ani też organu nadzorującego. W konsekwencji BRPO wystosowało pisemne zapytanie dotyczące tej kwestii do Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Bydgoszczy, który dnia 30.10.2024 r.³ poinformował, że dotychczas nie wpłynęło pisemne polecenie kierownictwa Centralnego Zarządu Służby Więziennej przeprowadzenia kontroli cel mieszkalnych i funkcjonariusze OISW nie prowadzili takich czynności w AŚ.

Pracownicy BRPO otrzymali od funkcjonariuszy informację, że w jednostce znajduje się 17 cel przejściowych, wszystkie zlokalizowane na pierwszym piętrze, w jednym skrzydle budynku – pawilonie A. Dokonano oglądu czterech wybranych cel wieloosobowych o numerach: 105, 106, 116 i 121. W pierwszej z wymienionych cel osadzono 5 osób, w dwóch kolejnych po 3 osoby, a w ostatniej celi 7 osób. Żadna z wizytowanych cel przejściowych nie była objęta monitoringiem.

Cele przejściowe, które były poddane ocenie, zostały zaopatrzone w niezbędny sprzęt kwaterunkowy: łóżko, stół, szafkę, taboret, wieszak, półkę na przybory toaletowe przy umywalce, szafkę na środki higieny i czystości, lustro, plastikową miskę, wiadro plastikowe lub kosz na śmieci, szczotkę zmiotkę i szufelkę oraz szczotkę klozetową, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (tabela nr 1, załącznik nr 3 rozporządzenia). Należy przy tym podkreślić, że sprzęty wyglądały na bardzo wyeksploatowane i kwalifikujące się do wymiany.

W zabudowanych kąciach sanitarnych znajdowały się zarówno toalety, jak i umywalki. Drzwi do kąciaków nie posiadały klamek. Osadzeni tworzyli prowizoryczne uchwyty np. z rulonów papieru. W celach był zapewniony całodobowy dostęp do ciepłej wody.

³ Pismo z dnia 22.10.2024 r., OI.OP.055.1.2024.AW.

Wszystkie wizytowane cele były w złym stanie technicznym i wymagają modernizacji. Panował w nich nieporządek. Brudne ściany i surowość wyposażenia sprawiały przytłaczające wrażenie. Dodatkowo zainstalowane w oknach blendy nie zapewniały wystarczającego dostępu do naturalnego światła oraz świeżego powietrza.

Ogląd cel przejściowych doprowadził wizytujących do wniosku, że administracja Aresztu nie respektuje Instrukcji Nr 10/20 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 05.11.2020 r. w sprawie zapobiegania samobójstwom osób pozbawionych wolności. Przepis § 12 ust. 1 ww. Instrukcji stanowi, że w celi przejściowej, oprócz wyposażenia wynikającego z norm określonych w odrębnych przepisach, powinna znajdować się także prasa, papier i przybory do pisania. Te przedmioty nie znajdowały się w żadnej z wizytowanych cel przejściowych. Z rozmów z osadzonymi wynikało, że przedmioty te nie są im dostarczane nawet na prośbę.

Wizytowane cele przejściowe nie były również wyposażone w czajniki. Zgodnie z przepisami ww. Instrukcji cele przejściowe wyposaża się w odbiornik telewizyjny oraz czajnik w miarę możliwości (§ 12 ust. 2 Instrukcji). Rzecznik stoi jednak na stanowisku, wyrażonym w wystąpieniu generalnym skierowanym do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 01.02.2024 r., że osadzony na każdym etapie wykonywania kary, także tym wstępnym, powinien być traktowany podmiotowo, z poszanowaniem jego godności. Warunki w celi przejściowej powinny umożliwiać mu realizację potrzeb bytowych i nie ma uzasadnienia, aby w sposób znaczący odbiegały od standardu cel w oddziałach mieszkalnych. Skazani w oddziałach mieszkalnych powszechnie korzystają ze sprzętu elektrycznego i elektronicznego, w tym w szczególności czajników elektrycznych, dzięki którym mogą skorzystać z podgrzanej wody do wykonania podstawowych czynności sanitarno-higienicznych czy przygotowania sobie gorącego napoju.

Przebywając w celach przejściowych, w tych pierwszych dniach po przyjęciu, osadzeni są takiej możliwości pozbawieni, ponieważ korzystanie z możliwości użytkowania własnego czajnika poprzedza długotrwała procedura uzyskania

zezwolenia dyrektora jednostki penitencjarnej, dostarczenia sprzętu przez rodzinę i ostatecznie pobrania go z depozytu przez skazanego. Zdaniem Rzecznika względy humanitarnego traktowania przemawiają za uzupełnieniem wyposażenia cel przejściowych o czajnik elektryczny, jako sprzęt potrzebny osadzonemu dla realizacji podstawowych potrzeb bytowych. Szczególnie, że zgodnie z art. 113 § 2 k.k.w. skazanemu umożliwia się dokonanie pierwszego zakupu (artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych oraz innych artykułów dopuszczonych do sprzedaży w zakładzie karnym – przyp. aut.) nie później niż trzeciego dnia roboczego po przyjęciu do aresztu śledczego, o którym mowa w art. 79b § 1 k.k.w. W związku z tym osoba posiadająca środki finansowe mogłaby zakupić herbatę lub kawę i przygotować ciepły napój. Rzecznik przedstawiał już wcześniej powyższe stanowisko w korespondencji z Dyrektorem Generalnym Służby Więziennej⁴. Zostało ono również powtórzone przez wizytujących podczas spotkania podsumowującego. Po jego zakończeniu Dyrektor Aresztu poinformował opuszczających jednostkę przedstawicieli BRPO, że czajniki dla osób przebywających w celach przejściowych znajdują się w dyżurce funkcjonariusza oddziałowego, który wydaje je, gdy cela jest zasiedlana. Wspomniany wcześniej brak czajników w wizytowanych celach wskazywałby więc na nieprawidłowości w działaniach funkcjonariuszy oddziałowych.

Ponadto wizytujący stwierdzili, że w dwóch z czterech wizytowanych cel przejściowych brakowało egzemplarzy aktualnych porządków wewnętrznych.

3.2. Warunki bytowe w celach mieszkalnych „zwykłych”

Zespół wizytujący odwiedził też wybrane cele mieszkalne w pawilonie B i C. Tutaj ogólne warunki były lepsze niż w celach przejściowych. Osadzeni otrzymywali zgodę na posiadanie czajnika lub odbiornika TV w celi.

W pawilonie B znajdował się oddział zakładu karnego typu półotwartego dla kobiet. W pierwszym dniu wizytacji zespół RPO dostrzegł, że niektóre osadzone

⁴ Pismo Dyrektora Generalnego SW z dnia 13.02.2024 r., BDG.070.9.2024.KS.

przebywały w celach zamkniętych w porze dziennej, mimo że komisje penitencjarne podjęły decyzję o skierowaniu ich do odbywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego. Kobiety te korzystały z aparatów telefonicznych na zasadach obowiązujących w zakładzie karnym typu zamkniętego i były zobowiązane do korzystania z odzieży skarbowej – na widok wizytujących wchodzących do celi w pośpiechu zakładały skarbowe bluzy.

Osoby odbywające karę pozbawienia wolności w zakładzie typu półotwartego, zgodnie z art. 91 pkt 6 k.k.w., mogą korzystać z własnej odzieży, bielizny i obuwia. Tymczasem § 4 ust. 5 obowiązującego w czasie wizytacji porządku wewnętrznego stanowił, że skazani po opuszczeniu celi mieszkalnej na: czynności procesowe na terenie jednostki, zajęcia KO organizowane poza oddziałem, widzenia, wizytę do lekarza, mszę św. oraz wzywani na rozmowy do przełożonych – winni być odpowiednio ubrani (obuwie, długie spodnie – z wyłączeniem spodni dresowych oraz wydaną przez administrację jednostki odzież więzienną w postaci: bluza, koszula lub koszulka z krótkim rękawem); kobiety (obuwie, długie spodnie, spódnica lub sukienka oraz wydaną przez administrację jednostki odzież więzienną w postaci: bluza, koszula lub koszulka z krótkim rękawem). Podczas wizytacji potwierdziło się, że kobiety skierowane do zakładu karnego typu półotwartego również były zobowiązane do noszenia odzieży skarbowej po opuszczeniu celi mieszkalnej.

Podczas kolejnego dnia wizytacji przedstawiciele RPO udali się ponownie do ww. oddziału dla kobiet i zastali inną sytuację niż poprzedniego dnia. Zmieniło się rozmieszczenie poszczególnych osadzonych, tak by wszystkie osoby uprawnione do przebywania w celach otwartych w porze dziennej, mogły korzystać z praw wynikających z odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego. Osadzone kobiety deklarowały, że nie mają już obowiązku zakładania odzieży skarbowej m.in. podczas apelu i mogą korzystać z aparatu telefonicznego według potrzeb.

Należy również wspomnieć, że żadna z osadzonych kobiet, z którą rozmawiał zespół wizytujący, nie wiedziała o uprawnieniu do wnioskowania o biustonosz

skarbowy, pomimo że w odwiedzionym magazynie znajdował się odpowiedni zapas bielizny w różnych rozmiarach.

3.3. Warunki bytowe w oddziale szpitalnym

Zespół wizytujący dokonał również oglądu dwóch wybranych losowo cel w oddziale szpitalnym. W obu nie działały domofony i głośniki radiowęzła. Osadzeni uskarżali się na ograniczony kontakt z funkcjonariuszami, co jest szczególnie ważne dla osób hospitalizowanych, które mogą wymagać nagłej pomocy.

Sale były wyposażone w łóżka oraz szafki. Pacjenci nie mieli do dyspozycji telewizorów ani radioodtwarzaczy. Tylko jeden osadzony posiadał swój czajnik, pozostali podkreślali, że przed transportem do oddziału szpitalnego AŚ z innej jednostki penitencjarnej nie otrzymali informacji o tym, że ich pobyt może trwać kilka/kilkanaście dni i nie mieli możliwości zabrania swoich rzeczy z miejsca, w którym dotychczas przebywali.

W wizytowanych celach szpitalnych infrastruktura nie była w pełni dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W jednej z cel przebywał pacjent po amputacji nogi, który nie miał możliwości samodzielnego, swobodnego podjechania wózkiem do zabudowanego kącia sanitarnego, ani skorzystania z jego wnętrza w celu wykonania intymnych czynności higienicznych i załatwiania potrzeb fizjologicznych, z powodu braku przestrzeni manewrowej.

Na tym tle warto podkreślić, że niezapewnienie więźniom ze szczególnymi potrzebami odpowiednich warunków bytowych może prowadzić do naruszenia ich godności, która zgodnie z art. 30 Konstytucji RP jest przyrodzona, niezbywalna i nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Na tę kwestię Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił uwagę w wystąpieniu do Wiceprezesa Rady Ministrów-Ministra Infrastruktury i Rozwoju⁵, w raporcie z realizacji przez Polskę

⁵ RPO-744194-II/IV-702/13/EB/AT.

zobowiązań wynikających z Konwencji ONZ w okresie 2012–2014⁶, a także w raporcie rocznym KMPT za 2015 r.⁷ Ponadto rekomendacje międzynarodowe, m.in. wytyczne Biura Narodów Zjednoczonych ds. Usług Projektowych (UNOPS)⁸ oraz Zalecenia Rec (98)7 Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczące etycznych i organizacyjnych aspektów opieki zdrowotnej w więzieniu⁹, wskazują, że osoby z niepełnosprawnością fizyczną powinny być umieszczane w warunkach umożliwiających im prowadzenie możliwie normalnego życia.

Podczas rozmów z władzami Aresztu na temat polepszenia warunków bytowych kilkakrotnie pojawiał się wątek ograniczonych środków finansowych. Tymczasem Europejski Trybunał Praw Człowieka prezentuje stanowisko, że każda osoba prawomocnie skazana na karę pozbawienia wolności może skutecznie oczekiwać od państwa nie tylko stosownego traktowania, ale także zapewnienia jej odpowiednich warunków, w jakich przebiega wykonanie wyroku¹⁰. Podobne stanowisko przedstawiono w Europejskich Regułach Więziennych, zgodnie z którymi brak środków nie uzasadnia warunków więziennych naruszających prawa człowieka¹¹.

⁶ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/realizacja-przez-polskę-zobowiązań-wynikających-z-konwencji-o-prawach-osób-niepełnosprawnych>.

⁷ <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Raport%20RPO%20KMP%202015.pdf>.

⁸ United Nations Office for Project Services (UNOPS), *Technical Guidance for Prison Planning. Technical and operational considerations based on the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)*, Copenhagen 2016,

<https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Planowanie%20i%20budowa%20wi%C4%99zie%C5%84%20%20UNOPS%2C%202016%29.pdf>.

⁹ Osadzeni niepełnosprawni fizycznie w stopniu znacznym i osoby w podeszłym wieku powinny przebywać w takich warunkach zakwaterowania, które umożliwią im jak dalece jest to możliwe prowadzenie normalnego życia i nie powinni być oddzieleni od reszty populacji więziennej. Należy dokonywać koniecznych zmian w infrastrukturze jednostek penitencjarnych w celu ułatwienia aktywności osób poruszających się na wózkach inwalidzkich i innych osób niepełnosprawnych, na podobnych zasadach ma to miejsce w warunkach wolnościowych – pkt 50, Zalecenie Rec (98)7 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie etycznych i organizacyjnych aspektów opieki zdrowotnej w więzieniu (przyjęte w dniu 8 kwietnia 1998 r. podczas 627 posiedzenia przedstawicieli ministrów), https://arch-bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/prawa_czlowieka/zalecenia/987.pdf.

¹⁰ Por. np. wyrok ETPC z dnia 15 lipca 2002 r., Kałashnikov przeciwko Rosji, nr skargi 47095/99, §§ 93–95.

¹¹

<https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Dorobek%20mi%C4%99dzynarodowy%20w%20sprawie%20w%C4%99%C5%BAni%C3%B3w.pdf>.

W konsekwencji wyżej opisywanych barier architektonicznych osadzony-pacjent musiał korzystać z toalety albo umywalki z pomocą współosadzonych, także objętych szpitalnym leczeniem. Nie byli oni odpowiednio przygotowani do udzielania świadczeń opiekuńczych, sami ich wymagali, a nieumiejętnym postępowaniem mogli przysporzyć dodatkowego cierpienia sobie lub osobie, której pomagali. Kara pozbawienia wolności dla osoby z niepełnosprawnością w takich przypadkach staje się nieproporcjonalnie dolegliwa i nie spełnia standardów humanitarnego traktowania¹².

Na tym tle należy podkreślić, że Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie podejmował kwestie dotyczące odbywania kary pozbawienia wolności przez osoby z niepełnosprawnością fizyczną, wskazując na szczególne, wymagające uwzględnienia w działaniach Służby Więziennej potrzeby tej grupy osadzonych. Zagadnienia te były m.in. przedmiotem korespondencji Rzecznika z Dyrektorem Generalnym Służby Więziennej i Ministrem Sprawiedliwości¹³. Rzecznik zdaje sobie sprawę, że zapewnienie więźniom z niepełnosprawnością stałej pomocy wykwalifikowanego personelu medycznego Służby Więziennej może nie być w obecnych realiach możliwe. Niemniej skierowanie do wykonywania tych zadań odpowiednio przeszkolonych więźniów, którzy będą świadczyć pomoc w ramach zatrudnienia, jest na ten moment oczekiwanym minimalnym rozwiązaniem istniejącego problemu, które zostało również zaproponowane w Raporcie z wykonania wyroku ETPC w sprawie Bujak przeciwko Polsce, przedstawionym przez rząd RP w dniu 6 lutego 2018 r.¹⁴ Taka instytucjonalizacja pomocy świadczonej osobom z niepełnosprawnościami pozwala na zapewnienie niezbędnego poziomu opieki i uniknięcie u tych osób poczucia pozostawania w poniżającym położeniu.

¹² Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (KMPT), *Monitoring traktowania więźniów z niepełnosprawnością fizyczną i sensoryczną*, Warszawa 2019. Zob. orzecznictwo ETPCZ: sprawy z grupy Kaprykowski przeciwko Polsce: Kaprykowski przeciwko Polsce, wyrok z dnia 3 lutego 2009 r. (skarga nr 23052/05); D.G. przeciwko Polsce, wyrok z dnia 12 lutego 2013 r. (skarga nr 45705/07); Bujak przeciwko Polsce, wyrok z dnia 21 marca 2017 r. (skarga nr 686/12).

¹³ II.517.94.2014; IX.517.411.2015, IX.517.532.2019, IX.517.562.2022.

¹⁴ https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k9/komisje/2019/kpcpp/320pos/zal._b.pdf.

Oprócz zagadnień związanych z warunkami bytowymi oraz opieką nad osobami z niepełnosprawnością pracownicy RPO zainteresowali się faktem, że wszystkie osoby przebywające w oddziale szpitalnym są pozbawione spacerów. Taką decyzję podjął Dyrektor Aresztu Śledczego w Bydgoszczy, w oparciu o art. 247 § 1 k.k.w.¹⁵ Zdaniem Rzecznika wspomniana regulacja powinna mieć zastosowanie tylko w sytuacjach wyjątkowych, takich jak np. stan epidemii. Natomiast co do zasady osoby przebywające w szpitalu powinny mieć możliwość realizowania swojego prawa do codziennego spaceru. Wyjątkowo, na podstawie § 28 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, dyrektor może na wniosek lekarza, zmienić czas trwania i sposób odbywania spaceru przez skazanego chorego. Takie działanie powinno jednak przybrać formę indywidualnej decyzji.

4. Skargi osób osadzonych

4.1. Sposób procedowania skarg osadzonych

Pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich zapoznali się ze skargami na działanie administracji Aresztu Śledczego w Bydgoszczy, złożonymi w okresie 01.01.2023 – 26.09.2024 r. Adresatami skarg byli najczęściej sąd penitencjarny, Dyrektor Aresztu Śledczego w Bydgoszczy oraz Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej w Bydgoszczy.

Zakres tematyczny analizowanych skarg obejmował: dostęp do opieki medycznej, dostęp do pracy, wymierzanie kar dyscyplinarnych, postępowanie z korespondencją osadzonych, wydawanie osadzonym kopii dokumentacji, dostęp do

¹⁵ Art. 247 § 1. W wypadkach uzasadnionych szczególnymi względami sanitarnymi lub zdrowotnymi albo poważnym zagrożeniem bezpieczeństwa dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego może na czas określony wstrzymać lub ograniczyć zatrudnienie osadzonych, kontakty między nimi, udzielanie widzeń i spacerów, przeprowadzanie zajęć o charakterze zbiorowym, odprawianie nabożeństw i udzielanie usług religijnych, dokonywanie zakupów, otrzymywanie paczek, a także korzystanie z samoinkasujących aparatów telefonicznych, nakazać zamknięcie cel lub innych pomieszczeń, w których przebywają lub pracują osadzeni, zabronić posiadania w celi niektórych przedmiotów oraz zawiesić funkcję rzecznika skazanych.

rozmów telefonicznych i przez komunikator Skype, traktowanie osadzonych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, realizowanie spacerów i zajęć sportowych, rozmieszczenie wewnątrz jednostki penitencjarnej, decyzje komisji penitencjarnej, stosowanie środków przymusu bezpośredniego oraz monitoringu, przetransportowanie do innej jednostki, warunki bytowe oraz wyżywienia.

W analizowanym okresie administracja Aresztu Śledczego pozostawiła bez rozpoznania 41 skarg, w tym:

1. z powodu wycofania zarzutów przez skarżącego – 14 skarg;
2. z powodu przekroczenia terminu 7 dni, o którym mowa w art. 6 § 4 k.k.w. – 13 skarg (w 2 przypadkach skarżący otrzymali wyjaśnienia dotyczące podniesionych zarzutów);
3. z powodu braku zgody osoby pozbawionej wolności na rozpoznanie skargi złożonej przez osobę trzecią w jej sprawie – 10 skarg;
4. z powodu oparcia skargi na tożsamej podstawie faktycznej co uprzednio rozpoznana skarga (art. 6 § 3 pkt 1 k.k.w.) – 2 skargi;
5. z powodu braku uzasadnienia zawartych w skardze żądań w stopniu umożliwiającym ich rozpoznanie (art. 6 § 3 pkt 3 k.k.w.) – 1 skarga;
6. z powodu oczywistej bezzasadności skargi (art. 6 § 3 pkt 4 k.k.w.) – 1 skarga.

Liczba skarg pozostawionych bez rozpoznania z uwagi na przekroczenie terminu, o którym mowa w art. 6 § 4 k.k.w., jak również skarg pozostawionych bez rozpoznania z uwagi na oczywistą bezzasadność nie wzbudziły zastrzeżeń wizytujących. Zaniepokoiła ich jednak informacja, że w ciągu prawie 2 lat żadna ze składanych skarg nie została uznana za zasadną. Pracownicy Biura Rzecznika nie przeprowadzili dokładnej analizy merytorycznej skarg, z którymi się zapoznawali, jednak ich uwagę zwróciły dwie z nich, których treść wskazywała na prawdopodobieństwo, iż mogło dojść do naruszenia praw osadzonych:

1. skarga osadzonej, która przebywając w celi izolacyjnej, nie została poinformowana o przybyciu jej obrońcy w celu realizacji widzenia, a pełnomocnikowi

przekazano informację, że osadzona nie jest zainteresowana spotkaniem. Osadzona złożyła skargę już po opuszczeniu AŚ – pismo pozostawiono bez rozpoznania z uwagi na upływ terminu wskazanego w art. 6 § 4 k.k.w., przyjmując, że osadzona powzięła informację o zdarzeniu, opuszczając jednostkę. Założenie to nie było podparte żadnym dowodem, dlatego w ocenie wizytujących dokonanie takiego domniemania mogło nie być uzasadnione. W rezultacie mogło dojść do naruszenia prawa skarżącej do realizacji widzeń z obrońcą oraz prawa do merytorycznego rozpoznania jej skargi;

2. skarga osadzonego na decyzję Dyrektora Aresztu, w której nie wyrażono zgody na dodatkową możliwość skorzystania przez osadzonego z aparatu telefonicznego. Jako uzasadnienie wskazano, że osadzony w danym tygodniu nie realizował jeszcze rozmów telefonicznych. Wizytujący powzięli wątpliwość, czy właściwe jest, by w przypadku potrzeby realizacji dodatkowego telefonu osadzony mógł złożyć przedmiotowy wniosek dopiero po zrealizowaniu już rozmów, do których był uprawniony w świetle przepisów k.k.w. oraz porządku wewnętrznego jednostki. W ocenie pracowników Biura Rzecznika istniało prawdopodobieństwo naruszenia prawa osadzonego do rzetelnego rozpoznania prośby.

4.2. Skargi zgłaszane przez osoby pozbawione wolności podczas bezpośrednich rozmów z wizytującymi

Podczas wizytacji pracownicy Biura Rzecznika przeprowadzili rozmowy grupowe w 12 losowo wybranych przez wizytujących celach mieszkalnych, w tym w celach przejściowych oraz 3 rozmowy z osadzonymi przebywającymi w celach izolacyjnych.

Wizytujący podczas rozmów grupowych z osobami osadzonymi w celach przejściowych wywnioskowali, że osoby tymczasowo aresztowane nie były informowane przez funkcjonariuszy AŚ o ich prawie wynikającym z art. 211 § 2 k.k.w. Przepis ten stanowi, iż tymczasowo aresztowany ma prawo, bezzwłocznie po osadzeniu go w areszcie śledczym, zawiadomić o miejscu swojego pobytu osobę najbliższą albo inną osobę, stowarzyszenie, organizację lub instytucję, a także swojego

obrońcę. Tymczasowo aresztowany cudzoziemiec ma ponadto prawo powiadomić właściwy urząd konsularny, a w razie braku takiego urzędu – właściwe przedstawicielstwo dyplomatyczne.

Osadzeni skarżyli się również na trudności z kontakcie z wychowawcą. Zgłaszali, że bezskutecznie kierują do przełożonych prośby o doprowadzenie do stanowiska komputerowego z dostępem do Biuletynu Informacji Publicznej czy też do magazynu w celu pobrania odzieży. Skarżyli się również na brak realizacji ich próśb o wydanie leków, kierowanych do pracowników ochrony zdrowia.

Zastrzeżenia osadzonych dotyczyły także warunków bytowych zajmowanych cel mieszkalnych. Skarżyli się na niską cyrkulację powietrza oraz niewielką ilość światła dziennego. Informowali również, że osoby niepalące przebywają w celi razem z osobami palącymi, co jest niezgodne z § 3 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków używania wyrobów tytoniowych, w tym nowatorskich wyrobów tytoniowych, lub papierosów elektronicznych na terenie obiektów jednostek organizacyjnych lub organów podległych lub nadzorowanych przez Ministra Sprawiedliwości i urzędu obsługującego Ministra Sprawiedliwości, a także w środkach przewozu osób używanych przez te podmioty. Jeden z osadzonych poinformował wizytujących, że wielokrotnie informował wychowawcę, że przebywa w celi dla palących, pomimo że sam nie pali – co jednak nie spowodowało zmiany celi jego zakwaterowania. Następnego dnia po odbyciu tej rozmowy z przedstawicielami RPO został przeniesiony do celi dla osób niepalących.

Rozmówcy wyrażali niekiedy niezadowolenie w kwestii niedopasowania rozmiarów ubrań lub obuwia skarbowego do ich potrzeb. Przykładowo spodnie jednego z osadzonych musiały być znacznie zwężone w pasie z pomocą agrafki, inny osadzony otrzymał o kilka rozmiarów za duże klapki. Ogląd zasobów magazynu depozytowego wykazał, że jednostka dysponuje odzieżą i obuwem skarbowym w różnych rozmiarach oraz na wszystkie pory roku. Jednocześnie dostrzeżony sposób

przygotowywania pakietów dla osób przybyłych do jednostki – tworzenie kompletów na zapas – wykazał, że przy jego szykowaniu nie uwzględnia się indywidualnych potrzeb osoby pozbawionej wolności w zakresie rozmiaru obuwia i odzieży skarbowej. Osoby pracujące w magazynie depozytowym wyjaśniły pracownikom BRPO, że istnieje możliwość zweryfikowania otrzymanego kompletu na prośbę osadzonego, jeśli ten nie odpowiada jego wymiarom. Z informacji przekazanych przez osadzonych zakwaterowanych w wizytowanych celach wynika natomiast, że ta weryfikacja nie przebiega prawidłowo w każdym przypadku.

Osadzeni nie skarżyli się za to na wyżywienie, a wręcz je chwalili. Podczas oglądu kantyny wizytujący dostrzegli również możliwość zakupu świeżych owoców i warzyw. Z informacji przekazanych przez Służbę Więzienną osoby pozbawione wolności mają sezonową możliwość zakupu nowalijek oraz zamówienia tortu, jeśli zawierają związek małżeński w AŚ w Bydgoszczy.

4.3. Indywidualne skargi osadzonych

Osadzeni składali także skargi w sprawach indywidualnych. Skazany przebywający w monitorowanej celi izolacyjnej żalił się na izolację od innych osadzonych oraz na realizację konsultacji psychologicznych i lekarskich w kajdankach, przy obecności funkcjonariuszy Służby Więziennej. Powyższe działania wynikają z karty zaleceń profilaktycznych stosowanych wobec osadzonego, wydanych przez Dyrektora Aresztu. Powodem ich sporządzenia był m.in. wysoki stopień demoralizacji osadzonego, wulgarnie zachowanie wobec funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz próba oddalenia się z zakładu karnego.

W ocenie Rzecznika obecność funkcjonariuszy Służby Więziennej podczas realizacji przez osadzonego konsultacji psychologicznych nie tylko przeciwdziała realizacji ich celu, w tym wytworzeniu więzi zaufania pomiędzy więźniem a psychologiem, lecz również narusza art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 8 czerwca 2001 r. o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów, stanowiący

o obowiązku zachowania w tajemnicy informacji związanych z klientem, uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu. Choć bowiem art. 14 ust. 3 pkt 2 ww. ustawy dopuszcza wyłączenie tego obowiązku na drodze ustawowej, konsultacji psychologicznych nie należy kwalifikować jako świadczenia zdrowotne, o których mowa w art. 115 § 7a k.k.w.

Inny osadzony, przebywający w monitorowanej celi, nie rozumiał, dlaczego został w niej zakwaterowany. Poinformował wizytujących, że w lipcu 2024 r., przebywając w innej jednostce, dokonał próby samobójczej. Do AŚ został przetransportowany w celu realizacji badań osobopoznawczych w tutejszym ośrodku diagnostycznym – został jednak umieszczony poza jego obszarem, w celi przystosowanej do kwaterowania osadzonych uznanych za stwarzających poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu. Taki sposób rozmieszczenia – w izolacji od innych osadzonych – powodował u niego poczucie osamotnienia. Osadzony zgłosił również występowanie nieprawidłowości podczas realizacji konsultacji psychologicznych – podczas rozmowy obecni są funkcjonariusze Służby Więziennej, a dodatkowo stosuje się wobec niego kajdanki zakładane z przodu na ręce. Powyższe nie stanowi zaleceń wynikających z zakwalifikowania osadzonego jako osoby zagrożonej samobójstwem.

W ocenie Rzecznika, administracja Aresztu Śledczego w nienależyty sposób zadbała o szczególne potrzeby osadzonego po próbie samobójczej. Cella spełniająca wymogi do rozmieszczania w niej tzw. osadzonych niebezpiecznych, wraz z jej rygorystycznym, surowym wyposażeniem, nie stanowi odpowiedniego środowisko do rekonwalescencji osoby po przeżytym kryzysie psychicznym. Nie sprzyja jej także izolacja społeczna osadzonego – z uwagi na stabilizujący i terapeutyczny wpływ relacji międzyludzkich na strukturę psychiczną.

Rzecznik zauważa przy tym, że zgodnie z § 4 pkt instrukcji nr 10/20 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 5 listopada 2020 r. w sprawie zapobiegania samobójstwom osób pozbawionych wolności profilaktyka presuicydalna pierwszego

rzędu, którą obejmuje się ogół osadzonych – a więc również osadzonych po przebytej próbie samobójczej – polega w szczególności m.in. na tworzeniu warunków sprzyjających zachowaniu zdrowia psychicznego, uczeniu uzyskiwania wsparcia społecznego oraz eliminowaniu zjawiska wykluczenia społecznego. Z kolei w § 5 ww. instrukcji, dotyczącej oddziaływań w ramach profilaktyki presuicydalnej drugiego rzędu, którą obejmuje się osadzonych wymagających nasilonych oddziaływań ze względu na wzmożone ryzyko samobójcze, jako alternatywę dla umieszczenia osadzonego w celi monitorowanej wskazuje się umieszczenie go w celi wieloosobowej.

5. Decyzje o monitorowaniu zachowania skazanych, tymczasowo aresztowanych i ukaranych

W art. 73a k.k.w. zezwolono na monitorowanie zakładów karnych przez wewnętrzny system urządzeń rejestrujących obraz lub dźwięk, w tym przez system telewizji przemysłowej (§ 1) oraz na objęcie stałą obserwacją zachowania skazanego (§ 2). Decyzję w zakresie stosowania monitoringu w określonych miejscach i pomieszczeniach, mając na celu zapewnienie porządku i bezpieczeństwa w zakładzie karnym, podejmuje dyrektor jednostki penitencjarnej (§ 8). Z przytoczonych przepisów należy również wywieść podstawę prawną do wydawania przez dyrektorów zakładów karnych decyzji o objęciu stałą obserwacją zachowania osadzonego. W AŚ w Bydgoszczy decyzje o monitorowaniu zachowania osadzonego nie były wydawane.

Przepis art. 73a k.k.w. ustanawia jeden z dopuszczalnych przypadków ograniczenia prawa do prywatności. Mając na uwadze wskazane powyżej przesłanki, decyzja o zastosowaniu monitoringu wobec osadzonego powinna każdorazowo być wynikiem zindywidualizowanej oceny, uwzględniającej kryterium konieczności zastosowania tego środka. Stałą obserwacją należy obejmować wyłącznie tych osadzonych, wobec których zachodzi uzasadnione podejrzenie, że zagrażają porządkowi i bezpieczeństwu zakładu karnego, jak również własnemu bezpieczeństwu i zdrowiu. Należy również podnieść, że przebywanie w celi, w której zachowanie

osadzonego jest stale kontrolowane, pomimo że nie należy on do kategorii osadzonych, wobec których ustawodawca przewidział obligatoryjną potrzebę monitoringu (tzw. niebezpiecznych), stanowi dodatkową dolegliwość. Z powyższych powodów decyzja o stałej obserwacji osadzonego podlega kontroli sądowej w trybie art. 7 k.k.w., a także kontroli sędziego penitencjarnego na podstawie art. 34 § 1 k.k.w. oraz – w myśl art. 78 § 2 k.k.w. – kontroli Dyrektora Generalnego i dyrektora okręgowego Służby Więziennej. Aby ta kontrola była faktycznie możliwa, decyzja powinna być sporządzona na piśmie i zawierać podstawę prawną jej wydania, argumentację na rzecz zasadności zastosowania monitoringu w danej sytuacji faktycznej – w odróżnieniu od przywoływania wyłącznie sformułowania zaczerpniętego z przepisu będącego podstawą objęcia monitoringiem – a także określać czas stosowania stałej obserwacji. Niezbędnym elementem decyzji jest również pouczenie osadzonego o przysługującym mu prawie, terminie i sposobie wniesienia skargi do sądu penitencjarnego. Tylko decyzja sporządzona na piśmie pozwala organowi, do którego skierowana jest skarga, w pełni skontrolować jej zgodność z prawem.

6. Decyzje o umieszczeniu w celi izolacyjnej osadzonego nieukaranego karą dyscyplinarną umieszczenia w celi izolacyjnej

Rzecznik Praw Obywatelskich uważa, że decyzje należy wydawać także w przypadku umieszczenia w celi izolacyjnej osadzonych nieukaranych karą dyscyplinarną umieszczenia w celi izolacyjnej. Podstawą jest w tym przypadku § 33 ust. 2 Zarządzenia nr 69/23 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 31 października 2023 r., który stanowi, że w wypadkach uzasadnionych względami bezpieczeństwa dyrektor może podjąć decyzję o umieszczeniu w celi izolacyjnej osadzonego nieukaranego karą dyscyplinarną umieszczenia w celi izolacyjnej. W AŚ nie występowała taka praktyka.

Należy podnieść, że Centralny Zarząd Służby Więziennej¹⁶ podziela stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich, że umieszczenie w celi izolacyjnej skazanego nieukaranego karą dyscyplinarną umieszczenia w takiej celi, ze względu na konieczność zapewnienia mu bezpieczeństwa osobistego oraz porządku na terenie jednostki penitencjarnej, możliwe jest jedynie na podstawie pisemnej decyzji dyrektora jednostki penitencjarnej. Niedopuszczalna jest inna, zastępcza forma, np. w postaci notatki służbowej.

Należy mieć na uwadze, że z umieszczenia skazanego w celi izolacyjnej, nieukaranego tą karą, wynikają niektóre dolegliwości związane z karą umieszczenia w celi izolacyjnej. Dotyczy to warunków bytowych: sprzęt kwaterunkowy jest na stałe przymocowany do podłogi i ściany, w oknie i drzwiach wejściowych znajdują się kraty koszarowe, zdarza się, że nie ma gniazd wtykowych, co uniemożliwia korzystanie np. z czajnika elektrycznego. Należy więc zapewnić takiemu skazanemu realizację zasady sądowej kontroli decyzji wydawanych w postępowaniu wykonawczym na podstawie przepisów regulujących to postępowanie i zasady podmiotowego traktowania skazanego w postępowaniu wykonawczym. Otwarcie drogi sądowej w trybie art. 7 k.k.w. jest możliwe jedynie po wydaniu decyzji przez dyrektora jednostki penitencjarnej. Zgodnie z utrwalonym w doktrynie i orzecznictwie stanowiskiem, we wszystkich przypadkach, w których dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego podejmuje decyzję dotyczącą praw i obowiązków skazanego, realizacja zasady podmiotowego traktowania skazanego, wysłowiona w art. 5 § 1 k.k.w., domaga się dopuszczalności zaskarżenia takich decyzji do sądu w drodze skargi¹⁷.

¹⁶ Pismo BPR.023.30.2,2020 PK z dnia 25.06.2020 r.

¹⁷ J. Lachowski, *Art. 7 [w:] Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2018, Legalis.

7. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego

7.1. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego na podstawie ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej

Ustalono, że w okresie od stycznia 2023 roku do dnia wizytacji decyzje o zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego podjęto 13 razy. W 2023 r. środki te stosowano 12 razy, z czego pięć z nich było stosowanych wobec tego samego osadzonego. W 2024 r. środek zabezpieczający stosowano tylko 1 raz. Przyczynami stosowania tych środków były następujące zachowania: usiłowanie bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie (funkcjonariusza lub innej osoby) – dwa razy, przeciwdziałanie czynnościom zmierzającym do autoagresji, pokonanie czynnego oporu oraz wyegzekwowanie wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydawanymi przez uprawnionego poleceniem oraz przeciwdziałanie niszczeniu mienia – 11 razy.

We wszystkich 13 przypadkach korzystano ze środków przymusu bezpośredniego takich jak siła fizyczna w postaci technik transportowych, obronnych i obezwładniających. W siedmiu przypadkach wskazane środki przymusu bezpośredniego okazały się wystarczające i stosowano je od 4 do 27 minut.

W sześciu przypadkach, oprócz wskazanych powyższej środków przymusu, wydano również decyzję o umieszczeniu w celi zabezpieczającej. Środek ten stosowano w trzech przypadkach przez 8 godzin, w dwóch przypadkach przez 17 godzin, zaś w jednym przypadku przez 48 godzin.

W trzech przypadkach wobec osadzonych, po doprowadzeniu ich do celi zabezpieczającej, zastosowano wobec nich kolejny środek przymusu bezpośredniego w postaci pasa obezwładniającego, z uwagi na ich autoagresywne zachowania. W pierwszym przypadku pas obezwładniający stosowano najdłużej – przez 17 godzin. W tym czasie osadzony trzykrotnie korzystał z toalety i wówczas każdorazowo pas obezwładniający był zamieniany na kajdanki zespolone. Po konsultacji z lekarzem odstąpiono od stosowania pasa obezwładniającego, zastępując go kajdankami

zakładanymi na ręce trzymane z tyłu. Po upływie kolejnych 31 godzin, uzyskawszy wymaganą poprawę zachowania skazanego, odstąpiono od dalszego stosowania środków przymusu bezpośredniego. W świetle powyższych ustaleń oraz pojawiających się wielu wątpliwości co do prawidłowości stosowania środków przymusu bezpośredniego w tym przypadku, Rzecznik podjął z urzędu tę sprawę do badania.

W kolejnym przypadku, po doprowadzeniu osadzonego do celi zabezpieczającej również zastosowano środek zabezpieczający w postaci pasa obezwładniającego. Środek ten stosowany był jednak krótko, gdyż tylko przez 30 minut.

W ostatnim przypadku, po doprowadzeniu osadzonego do celi zabezpieczającej, zastosowano dodatkowo kajdanki na ręce trzymane z tyłu, a następnie zamieniono ten środek na pas obezwładniający. Po upływie 15 godzin i 40 minut zakończono stosowanie środków przymusu bezpośredniego.

We wszystkich notatkach znajdowały się informacje o pouczeniu osadzonego o możliwości złożenia skargi w trybie art. 7 k.k.w. na decyzję o zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego.

W dwóch przypadkach Dyrektor Aresztu Śledczego w Bydgoszczy podczas kontroli stosowania środków przymusu bezpośredniego stwierdził nieprawidłowości. W pierwszym przypadku Dyrektor potwierdził, że zachowanie osadzonego umieszczonego w celi zabezpieczającej było kontrolowane co godzinę, lecz dwukrotnie przekroczono ten czas. W drugim przypadku w stosunku do innego osadzonego, również umieszczonego w celi zabezpieczającej, funkcjonariusz Służby Więziennej wyposażony w tarczę wszedł do celi jako pierwszy przed osadzonym.

7.2. Prewencyjne używanie środków przymusu bezpośredniego z ustawy o Służbie Więziennej

W związku z wejściem w życie z dniem 28 września 2022 r. nowelizacji ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, kolejnym obszarem objętym wizytacją było prewencyjne używanie środków przymusu bezpośredniego. Zgodnie z art. 19

ust. 6 wspomnianej ustawy, w zakładach karnych typu zamkniętego oraz aresztach śledczych, funkcjonariusze wobec osób pozbawionych wolności, które:

1. przebywają poza celą mieszkalną, używają prewencyjnie środka przymusu bezpośredniego, o którym mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej;

2. przejawiają zachowania mogące stwarzać albo stwarzające zagrożenie dla życia lub zdrowia innych osób lub bezpieczeństwa w zakładzie karnym lub areszcie śledczym, mogą używać prewencyjnie także środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 i 4 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

Celem uszczegółowienia powyższego Dyrektor Aresztu Śledczego w Bydgoszczy w zarządzeniu nr 25/2023 z dnia 7 marca 2023 r. w sprawie zwolnienia osoby pozbawionej wolności przebywającej poza celą mieszkalną z zastosowania wobec niej środka przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce, określił zasady zwalniania z zastosowania kajdanek zakładanych na ręce. Z zarządzenia wynika, że zwalnia się z kajdanek osoby odbywające karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego oraz tymczasowo aresztowane wyłącznie na czas przebywania w pomieszczeniach i miejscach związanych z: korzystaniem z widzenia, korzystaniem ze spaceru, korzystaniem z kąpieli, uczestnictwem w zajęciach szkolnych i kursowych oraz uczestnictwem w grupowych zajęciach terapeutycznych, sportowych, kulturalno-oświatowych, programach resocjalizacyjnych i nabożeństwach.

Z ww. zarządzenia wynika ponadto, że zwalnia się ze stosowania kajdanek osadzonych przebywających na terenie Szpitala i Ambulatorium z Izbą Chorych Aresztu Śledczego w Bydgoszczy, z wyłączeniem osób przybyłych na konsultację medyczną oraz osadzonych, wobec których stosowane są dodatkowe zalecenia penitencjarno-ochronne.

Wspomniane zarządzenie w żaden sposób nie określa natomiast sposobu postępowania z osadzonymi z niepełnosprawnościami. Należy więc sądzić, iż wobec tej grupy osadzonych również stosowane są prewencyjnie środki przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce.

Wizytujący zwrócili się do Dyrektora Aresztu Śledczego w Bydgoszczy o wskazanie, wobec ilu skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego oraz tymczasowo aresztowanych podjęta została decyzja o odstąpieniu od prewencyjnego stosowania środków przymusu bezpośredniego.

Przekazana pisemna notatka wskazywała, że na dzień 25 września 2024 r. liczba osadzonych, którzy są całkowicie zwolnieni z kajdanek zakładanych na ręce, wyniosła 93. Wskazani skazani byli zakwalifikowani do podgrup klasyfikacyjnej R-2 oraz P-2.

W świetle powyższych informacji, przedstawiciele Rzecznika podczas podsumowania zwrócili uwagę, że zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakładach karnych typu półotwartego oraz otwartego wobec skazanych nie stosuje się co do zasady kajdanek prewencyjnie zakładanych na ręce, dlatego dyrektor jednostki nie podejmuje decyzji o zwolnieniu, o którym mowa. Funkcjonariusze mogą natomiast użyć prewencyjnie kajdanek wobec osób pozbawionych wolności:

- 1) na wniosek osoby pozostającej w bezpośrednim kontakcie z tymi osobami pozbawionymi wolności;
- 2) w przypadku gdy funkcjonariusz uzna to za celowe.

Tym samym wizytujący ponownie zwrócili się z prośbą o przedstawienie właściwych wnioskowanych informacji. Z otrzymanych kolejnych danych wynika, że 146 osadzonych jest całkowicie zwolnionych z prewencyjnego użycia środków przymusu bezpośredniego. W grupie tej jest 93 osadzonych zakwalifikowanych do podgrupy klasyfikacyjnej R-2 i P-2 oraz 54 osadzonych przebywających na terenie Szpitala i Ambulatorium Aresztu Śledczego w Bydgoszczy. Częściowo zwolnionych z prewencyjnego użycia środków przymusu bezpośredniego jest 256 osadzonych,

wobec których stosuje się prewencyjnie kajdanki zakładane na ręce podczas czynności skutkujących przebywaniem w bezpośrednim kontakcie z jedną osobą.

Powyższe wskazuje na to, że osadzeni skierowani do odbywania kary pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego oraz tymczasowo aresztowani nie są objęci zwolnieniem z prewencyjnego stosowania wobec nich środków przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce.

Warto również podkreślić, że wszyscy skazani oraz tymczasowo aresztowani, z którymi rozmawiali przedstawiciele Rzecznika podczas wizytacji oddziałów mieszkalnych, zgodnie wskazywali, że prewencyjne środki przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek są wobec nich stosowane każdorazowo po opuszczeniu celi mieszkalnej.

8. Realizacja widzeń

8.1. Sale widzeń

Przedstawiciele BRPO dokonali oglądu pomieszczeń, w których odbywają się widzenia osadzonych z osobami bliskimi. Przeznaczone są do tego:

1. ogólna sala widzeń,
2. pomieszczenie do widzeń bez osoby dozorującej,
3. pomieszczenie do udzielania widzeń w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej,
4. stanowiska do udzielania widzeń w sposób uniemożliwiający kontakt bezpośredni pomiędzy osadzonym a osobą odwiedzającą,
5. pomieszczenie dla osób oczekujących na widzenie.

Główna sala widzeń była przestronna i zadbana. Znajdowało się w niej 19 stolików, wieszaki i kącik dziecięcy z dywanem oraz zabawkami. Istniała także możliwość skorzystania z automatu, który pozwalał na złożenie zamówienia na paczkę

w kantynie i jego natychmiastowe opłacenie. Zadbano także o pomieszczenie sanitarne dla osadzonych, usytuowane bezpośrednio przy sali widzeń.

Pomieszczenie do widzeń bez osoby dozorującej było usytuowane bezpośrednio przy sali widzeń dozorowanych. Nie było ono monitorowane. Podczas wizytacji pomieszczenie pozostawało zamknięte, przedstawiciele BRPO długo oczekiwali na odszukanie właściwego klucza. Ta sytuacja, a także fakt, że pomieszczenie było wyposażone tylko w dwa krzesła i zepsuty stolik (całkowicie oderwany blat), prowadziło do wniosku, że pomieszczenie nie było wykorzystywane zgodnie ze swoim przeznaczeniem. Za tym wnioskiem przemawiała również informacja, którą wizytujący otrzymali od Dyrektora Aresztu. Wynikało z niej, że w okresie od 01.01.2023 r. do dnia wizytacji została przyznana tylko jedna nagroda w postaci zezwolenia na widzenie bez osoby dozorującej.

W miejscu przeznaczonym do widzeń w oddzielnym pomieszczeniu bez osoby dozorującej znajdowały się: kanapa, fotel, czajnik, kosz na śmieci, stolik, wieszak oraz zabudowany kącik sanitarny z toaletą, umywalką ze stałym dostępem do ciepłej wody oraz prysznicem. Brakowało kubków albo szklanek, które powinny zostać zapewnione zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych. W pomieszczeniu nie było także prześcieradła, koca, poduszki oraz ręcznika. Zespół wizytujący dostrzegł, że w AŚ brakuje zasad dotyczących dostarczania bielizny pościelowej do pomieszczenia przed widzeniem i odbierania jej po wykorzystaniu.

Od dnia 01.01.2023 r. do dnia wizytacji nie udzielono żadnemu osadzonemu w AŚ nagrody w postaci widzenia w oddzielnym pomieszczeniu bez osoby dozorującej. Dyrektor Aresztu wyjaśnił podczas spotkania podsumowującego wizytację, że taka sytuacja wynika z tego, że skazani preferują inne nagrody.

8.2. Sposób rejestracji na widzenie

Uwagę wizytujących zwróciła ograniczona możliwość zapisu na widzenia – tylko w jednym dniu tygodnia i wyłącznie telefonicznie w określonych godzinach. W ocenie wizytujących takie uregulowanie powoduje problemy z realizacją widzeń. Przedział godzinowy wskazany w § 10 pkt 4 porządku wewnętrznego w AŚ w Bydgoszczy – w każdy piątek w tygodniu poprzedzającym widzenie w godzinach 8:00-14:00 – może bardzo utrudniać zapisanie się osobom niemogącym w tym czasie oczekiwać na linii, bądź w ogóle skontaktować się telefonicznie. W zaktualizowanym porządku wewnętrznym Aresztu, godziny przyjmowania zgłoszeń zostały wydłużone i są obecnie możliwe w godzinach 8.00–16.00.

8.3. Pomieszczenie do widzeń osadzonych z obrońcą

Zespół BRPO dokonał również oglądu pomieszczenia do widzeń osadzonego z obrońcą. Nie znajdował się w nim sprzęt do monitorowania. Na skromne wyposażenie pomieszczenia składały się zniszczone krzesła oraz biurko z pleksą utrudniającą swobodny, bezpośredni kontakt. Pomieszczenie było w złym stanie technicznym, sprawiało wrażenie zaniedbanego, ciemnego, surowego. Widoczne były m.in. liczne ubytki w ścianach, odpadający tynk, uszkodzona podłoga, słabe oświetlenie.

Pracownicy Biura RPO zostali zapewnieni, że remont pomieszczenia jest priorytetem jednostki.

9. Kontakt ze światem zewnętrznym za pomocą infokiosków i Skype'a

Kontakt osób pozbawionych wolności ze światem zewnętrznym może przybierać również formy korzystania z dostępu do stanowisk komputerowych w celu skorzystania z wideorozmów za pomocą Skype'a oraz dla odczytu m.in. stron Biuletynu Informacji Publicznej, stron w domenie gov.pl, wybranych stron internetowych instytucji odpowiedzialnych za ochronę praw człowieka.

Osadzeni w AŚ mogli korzystać z dwóch stanowisk do realizacji połączeń przez komunikator Skype. Znajdowały się one w sali widzeń uniemożliwiających bezpośredni kontakt, obok 11 stanowisk do realizacji swojego podstawowego celu. Korzystanie z komunikatora Skype odbywało się przy użyciu konta jednostki penitencjarnej. Dzięki temu z tej formy kontaktu korzystają także osoby, które wcześniej nie używały tej aplikacji do porozumiewania się na odległość, a teraz miałyby co najmniej znacznie ograniczone możliwości założenia indywidualnego konta.

Według informacji przekazanych przez funkcjonariuszy SW, z połączeń przez Skype korzysta średnio 20 osadzonych tygodniowo. Rozmowy za pośrednictwem programu Skype realizowane są w każdy poniedziałek w godz. 9:00–11:00 oraz w godz. 13:00–15:00. W dni świąt kościelnych i państwowych, kontaktów za pośrednictwem programu Skype nie realizuje się. Zespół wizytujący nie ustalił, by istniały dodatkowe ograniczenia w dostępie do Skype, np. polegające na umożliwianiu podejmowania tej formy kontaktu tylko przez osoby, które nie miały możliwości odbycia stacjonarnych widzeń na terenie jednostki.

W oddziałach mieszkalnych na co drugim piętrze znajdował się infokiosk, czyli komputer pełniący rolę czytnika wspomnianych wyżej stron internetowych. Przy żadnym z infokiosków nie znajdował się stolik, co w konsekwencji uniemożliwiało osadzonym sporządzanie ewentualnych notatek. Dodatkowo wizytujących zaniepokoił fakt, że poproszeni o zaprezentowanie działania sprzętu funkcjonariusze, nie potrafili z niego korzystać, a także nie znali jego funkcjonalności, nie wiedzieli np. o tym, że infokioski w AŚ posiadają dotykowe ekrany i do ich obsługi nie jest potrzebna myszka.

10. Sytuacja osadzonych szczególnie wrażliwych

Podczas wizytacji cel mieszkalnych przedstawiciele Rzecznika spotkali osoby, które należy zakwalifikować do grupy osadzonych szczególnie wrażliwych.

W jednej celi wieloosobowej osadzeni chętnie dzielili się uwagami z przedstawicielami Rzecznika, odpowiadali na pytania, prosili o wyjaśnienie interesujących

ich kwestii. Pan X nie brał udziału w rozmowie, był milczący, stał z boku, sprawiał wrażenie niespokojnego. Zachęcony do rozmowy rozplakał się. Okazało się, że przebywa w Areszcie od ponad 3 miesięcy. Został doprowadzony do odbycia kary. Nie utrzymuje z nikim kontaktu, nie ma żadnego wsparcia z zewnątrz. Nie ma bielizny ani odzieży na zmianę – od momentu zatrzymania używa 1 pary skarpet, 1 slipów i 1 kompletu odzieży. Odzież była brudna. Pan X nie potrafi pisać ani czytać. Jest osobą z niepełnosprawnością intelektualną – co jest dostrzegalne w pierwszym kontakcie z rozmówcą.

Z analizy akt osobowych wynika, że postępowanie wobec pana X w związku z przyjęciem do jednostki penitencjarnej odbyło się zgodnie z przepisami zawartymi w Kodeksie karnym wykonawczym oraz rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności – wychowawca przeprowadził rozmowę informacyjną, w trakcie której zapoznał osadzonego w szczególności z jego prawami i obowiązkami oraz ustalonym w zakładzie karnym porządkiem wewnętrznym, a następnie rozmowę wstępną.

Rozmowa wstępna ma na celu ustalenie niezbędnych informacji, zapewniających prawidłowe wykonanie kary pozbawienia - tak stanowi § 6 ust. 3 ww. rozporządzenia. Wizytujący zapoznali się z kwestionariuszem rozmowy wstępnej i poddali go analizie pod kątem oceny, na ile notatki w nim zawarte zawierają informacje umożliwiające identyfikację pana X jako osoby z niepełnosprawnością intelektualną oraz pozwalające na zaplanowanie właściwego sposobu postępowania wobec niego.

W ocenie przedstawicieli RPO treści zawarte w kwestionariuszu dają podstawę do stwierdzenia, że rozmowa wstępna z osadzonym nie cechowała się wnikliwością, a rola wychowawcy ograniczała się jedynie do biernego zadawania pytań i notowania odpowiedzi. Notatka jest bowiem pozbawiona cech indywidualizacji. W zdecydowanej większości pytań odnotowano: „brak informacji”, „nie podaje”. Ustalono jedynie, że osadzony ma wykształcenie podstawowe, ukończył klas: „0” i ma wyuczony zawód

kucharza. Był wychowywany przez „placówki zewnętrzne”, rodzice żyją, ale skazany nie ma z nimi kontaktu, mieszka sam. Informacje dotyczące niepełnosprawności ograniczyły się do zapisu: „osadzony nie umie czytać i pisać”. Jednocześnie zaznaczono, iż został on poinformowany o możliwości skorzystania z infokiosku. Zapisy nie zawierały własnych spostrzeżeń wychowawcy, odnoszących się np. do trudność w porozumiewaniu się z rozmówcą, jego ubogiego słownictwa, ewentualnie obniżonego nastroju. Brak było również informacji o symptomach wskazujących na predyspozycje do bycia ofiarą przemocy.

Obowiązek zwrócenia uwagi na te symptomy, a w przypadku ich stwierdzenia sformułowania zalecenia co do sposobu dalszego postępowania profilaktycznego lub przekazania spostrzeżenia funkcjonariuszom właściwym do ich sformułowania, wynika wprost z § 58 pkt 1 zarządzenia Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych.

Reasumując, w kwestionariuszu rozmowy wstępnej nie zawarto syntetycznej oceny profilu osadzonego, jego potrzeb oraz zakresu wymaganego wsparcia i sposobu postępowania wobec niego. W rubryce zatytułowanej „Wstępne określenie problemów i potrzeb” wskazano: „aktualnie nie określono problemów i potrzeb”. Osadzony został jednak skierowany na konsultację psychologiczną, choć bez podania powodu. Należy podnieść, iż kontakt osadzonego z psychologiem nastąpił dopiero po blisko 2 miesiącach od zgłoszenia.

W dniu przeprowadzenia rozmowy wstępnej z osadzonym przygotowano również propozycję jego klasyfikacji – zaproponowano skierowanie skazanego do zakładu karnego typu zamkniętego, dla pierwszy raz odbywających karę, w systemie programowanego oddziaływania. Cztery dni później komisja penitencjarna przychyliła się do tej propozycji. W uzasadnieniu podniosła, że m.in. problem z alkoholem oraz znikomy krytycyzm w stosunku do popełnionych przestępstw wskazują, że wobec

skazanego karę należy wykonywać w warunkach zwiększonej izolacji i zabezpieczenia, tj. w zakładzie karnym typu zamkniętego. Rodzi się pytanie, z jakich źródeł komisja penitencjarna zaczerpnęła te informacje, skoro nie znalazły się one w kwestionariuszu z rozmowy wstępnej ani w opracowanej przez wychowawcę propozycji klasyfikacji skazanego – tu odnotowano, że brak jest informacji o stanie zdrowia fizycznego i psychicznego, w tym stopniu uzależnienia od alkoholu, środków odurzających lub psychotropowych. W rozmowie wstępnej osadzony zaprzeczył, by nadużywał alkoholu, zanegował uzależnienie także w rozmowie przeprowadzonej w związku ze skierowaniem go do systemu programowego oddziaływania. W opracowanym indywidualnym programie oddziaływania (IPO) również nie ma wzmianki o problemie alkoholowym skazanego. Członkowie komisji penitencjarnej odmiennie ocenili również stosunek do popełnionego przestępstwa, niż uczynił to wychowawca w rozmowie wstępnej – wskazał, że skazany krytycznie odnosi się do swoich czynów. Taka ocena została również zawarta w propozycji klasyfikacyjnej oraz w sporządzonym IPO.

Komisja penitencjarna ustaliła także do realizacji przez skazanego indywidualny program oddziaływania, zgodnie ze swoją kompetencją określoną w art. 76 § 1 pkt 3 k.k.w. W ocenie wizytujących IPO w żaden sposób nie odpowiadał potrzebom skazanego, a wskazany cel i zakres oddziaływań penitencjarnych nie uwzględniały jego niepełnosprawności. Wychowawca w opracowaniu programu nie korzystał ze wsparcia psychologa (skazany w tym czasie nie odbył konsultacji psychologicznej). Psycholog, zwłaszcza w przypadku osoby z niepełnosprawnością intelektualną, niewątpliwie byłby pomocny przede wszystkim przy opisie i wyjaśnieniu przyczyn nieprzestrzegania przez skazanego norm prawnych lub niedostosowania społecznego oraz wskazaniu podstawowych problemów skazanego. Należy stwierdzić, iż nietrafne rozpoznanie osadzonego bądź jego brak nie tylko ogranicza zakres możliwych oddziaływań i ich skuteczność, ale ogranicza także możliwości korzystania z przyznanych osadzonemu przez ustawodawcę praw, m.in. prawa do humanitarnego traktowania.

Kolejny przykład osadzonego szczególnie wrażliwego pokazuje, że od staranności działań podjętych wobec osadzonego w pierwszych godzinach/dniach w więzieniu zależy prawidłowe postępowanie z nim na dalszym etapie pobytu w izolacji.

Pan Y przebywał w celi wieloosobowej – razem z 2 innymi osadzonymi. Cella nie była monitorowana. W pomieszczeniu panował zaduch, nieprzyjemny zapach, wyczuwało się woń alkoholu. Wygląd i zachowanie dwóch osadzonych wskazywały, że doświadczają oni objawów występujących po nagłym zaprzestaniu spożycia substancji uzależniającej. U pana Y objawy zespołu abstynencyjnego były bardzo widoczne: niepokój, potliwość, drżenie rąk, chwiejność, próbował opuścić celę. Współosadzony poinformował przedstawicieli Rzecznika, że pan Y w nocy nie spał, chodził po celi (zaburzenia snu), rozmawiał sam ze sobą (majaczenie alkoholowe), usiłował wyjść z celi, uderzał w jej drzwi. Rozmówca twierdził, że został umieszczony w tej celi, by czuwać nad bezpieczeństwem dwóch osadzonych, będących po spożyciu alkoholu. Informował funkcjonariusza oddziałowego o sytuacji pana Y kilkakrotnie. Pan Y nie był w stanie nawiązać logicznego kontaktu słownego z wizytującymi. Został wyprowadzony z celi przez funkcjonariuszy i umieszczony w dyżurce wychowawcy. Po kilkunastu minutach przedstawiciel RPO udał się do dyżurki wychowawcy – pan Y siedział na taborecie umiejscowionym przy drzwiach wejściowych. Na pytanie jak się czuje, powiedział, że chce iść do domu.

Z analizy dokumentów wynika, że pan Y przybył do jednostki dzień przed wizytacją przedstawicieli RPO. W dniu przyjęcia wychowawca przeprowadził z osadzonym rozmowę wstępną, w trakcie której, podobnie jak w opisanym wyżej przypadku pana X, nie ustalił niezbędnych informacji, które pozwoliłyby na zidentyfikowanie osadzonego jako szczególnie wrażliwego (przynajmniej w pierwszym okresie pobytu w izolacji), określenia jego problemów i potrzeb oraz zakresu oddziaływań. Z kwestionariusza rozmowy wstępnej dowiadujemy się tylko, iż osadzony: „podał, że pije 3/4 piwa dziennie”, samopoczucie określił jako dobre, brak myśli samobójczych, nie zgłasza żadnych problemów. Wychowawca w związku

z przeprowadzoną rozmową skierował osadzonego na konsultację psychologiczną z powodu podejrzenia uzależnienia. W kwestionariuszu rozmowy wstępnej brak jest zapisów, które wskazywałyby na przesłanki prowadzące do wniosku, że pan Y prawdopodobnie jest osobą uzależnioną. Nie ma również adnotacji, czy wychowawca przekazał swoje spostrzeżenia w powyższym zakresie funkcjonariuszom pełniącym służbę w oddziale mieszkalnym (oddziałowym) i przedstawicielowi służby zdrowia. Nie sformułował też zaleceń co do sposobu dalszego postępowania profilaktycznego. Konsekwencją niepodjęcia dostatecznych wysiłków w celu ustalenia danych co do właściwości i warunków osobistych osadzonego mogło być pogorszenie stanu jego zdrowia, a nawet zagrożenie jego życia.

Pan Y w dniu przyjęcia został również poddany wstępnemu badaniu lekarskiemu, zgodnie z dyspozycją zawartą w art. 79b § 1 k.k.w. oraz § 6 ust. 1 ww. rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. Lekarz więzienny, oprócz przeprowadzenia badań podmiotowych i przedmiotowych, ma także zadania dotyczące określenia sposobu postępowania wobec osób z niepełnosprawnością – w razie podejrzenia u osoby pozbawionej wolności zaburzeń psychicznych, upośledzenia umysłowego, uzależnienia od alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych, m.in. określa wskazania dotyczące miejsca umieszczenia tej osoby w zakładzie karnym, sposobu prowadzenia obserwacji jej zachowania i metod dalszego postępowania¹⁸. W razie potrzeby lekarz określa również wskazania dotyczące zapewnienia bezpieczeństwa osobistego pacjenta, np. umieszczenie w celi monitorowanej, podjęcie działań profilaktycznych wobec osób zagrożonych aktami samoagresji lub osób z zespołem abstynencyjnym.

Z otrzymanych od lekarza i pielęgniarki informacji wynikało, że podczas badania wstępnego pan Y zaprzeczył, by nadużywał alkoholu, a wywiad chorobowy oraz obserwacja pacjenta nie dały podstawy do uznania, że ma on problem alkoholowy. Wobec powyższego lekarz nie zalecił leczenia ani nie wydał zaleceń co do sposobu

¹⁸ Przepis § 12 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności.

postępowania wobec osadzonego. Należy podnieść, iż wychowawca w rozmowie wstępnej miał podejrzenie, że pan Y nadużywa alkoholu. Rozmieszczenie skazanego w określonej celi także dowodzi, że jego bezpośredni przełożeni dostrzegali problem związany z odstawieniem alkoholu.

W godzinach porannych następnego dnia, na skutek relacji współosadzonego pana Y o jego zachowaniu w celi, lekarz zlecił osadzonemu terapię farmakologiczną w celu złagodzenia objawów odstawienia. Nie określił natomiast sposobu postępowania wobec pacjenta w celu zapewnienia mu bezpieczeństwa osobistego, np. wyznaczenie dolnego łóżka, umieszczenie w celi monitorowanej bądź prowadzenie z większą częstotliwością obserwacji zachowania pacjenta. W ocenie przedstawicieli RPO, brak takich działań ze strony służby zdrowia, po tym jak już lekarz zdiagnozował u pacjenta skutki nagłego odstawienia alkoholu, naruszało obowiązujące przepisy i mogło spowodować zagrożenie bezpieczeństwa pacjenta. Należy dodać, że ustalenia służby zdrowia są objęte tajemnicą zawodową. Zatem informacje o stanie zdrowia nowo przyjętego osadzonego zawarte w dokumentacji medycznej nie powinny być przekazywane innym przedstawicielom administracji więziennej. Nie dotyczy to jednak zaleceń co do sposobu prowadzenia obserwacji zachowania pacjenta i metod postępowania z osadzonym, który w związku z dysfunkcjami prawdopodobnie będzie miał trudności adaptacyjne do warunków izolacji więziennej.

Ostatecznie, w dniu wizytacji przedstawicieli RPO, pan Y został skierowany do szpitala – objawy zespołu abstynencyjnego były już tak intensywne, że mogły zagrażać życiu pacjenta. Pozostawał on pod ścisłym nadzorem lekarskim, aby zapewnić mu bezpieczne przejście przez proces odstawienia alkoholu i zmniejszyć ryzyko powikłań zdrowotnych.

Podsumowując, prawidłowe rozpoznanie sytuacji osoby pozbawionej wolności jest niezwykle ważne w przypadku osadzonych szczególnie wrażliwych, ponieważ jego brak może przynieść niepożądane, czasem dramatyczne skutki – przede wszystkim realne zagrożenie bezpieczeństwa osobistego osadzonego. Opisany przypadek pana Y

pokazuje, że powzięte przez przedstawicieli administracji więziennej (tu: wychowawcę) informacje – na podstawie dostępnych materiałów źródłowych, wypowiedzi osadzonego, własnych obserwacji, na temat trudności, z jakimi może zmagać się nowo przyjęty osadzony, nawet gdy są to tylko podejrzenia – powinny być szczegółowo dokumentowane i przekazywane innym uprawnionym osobom/funkcjonariuszom (tu: lekarzowi, oddziałowemu). Wdrożenie takiej procedury zwiększa szansę na uruchomienie odpowiednich działań mających na celu objęcie danej osoby wzmocnionymi oddziaływaniami ochronnymi i penitencjarnymi oraz zapewnienie jej niezbędnych świadczeń lekarskich.

11. Analiza porządku wewnętrznego

W ramach wizytacji dokonano analizy Zarządzenia nr 20/2024 Dyrektora Aresztu Śledczego w Bydgoszczy z dnia 24 kwietnia 2024 r. w sprawie porządku wewnętrznego Aresztu Śledczego w Bydgoszczy, który obowiązywał w AŚ w czasie wizytacji.

Oprócz błędów redakcyjnych w postaci nieprawidłowych odesłań do poszczególnych zapisów w porządku wewnętrznym AŚ, dostrzeżono w nim również:

- zapisy niezgodne z powszechnie obowiązującym prawem:
- nałożenie na skazanych odbywających karę w zakładzie typu półotwartego obowiązku noszenia odzieży skarbowej po opuszczeniu celi mieszkalnej;
- ograniczenie możliwości korzystania z aparatów telefonicznych przez osoby odbywające karę pozbawienia wolności w zakładzie typu półotwartego do zasad obowiązujących w zakładzie karnym typu zamkniętego;
- ograniczenie możliwości składania przez osadzonych pisemnych zgłoszeń, wniosków, próśb i skarg oddziałowemu lub wychowawcy tylko do godziny 8.30 w dni powszednie;

- brak w wykazie dokumentów, na podstawie których stwierdza się tożsamość osób ubiegających się o wejście na teren jednostki, elektronicznego dokumentu tożsamości w aplikacji mObywatel.
- zapisy nakładające na osadzonych dodatkowe dolegliwości, nieznajdujące uzasadnienia:
- nałożenie na skazanych odbywających karę w zakładzie karnym typu zamkniętego obowiązku korzystania z odzieży skarbowej podczas wyjścia z celi mieszkalnej celem odbioru posiłku;
- zezwolenie na posiadanie tylko jednego czajnika w celi mieszkalnej wieloosobowej nawet w sytuacji, gdy zakwaterowanych jest w niej więcej niż czterech osadzonych;
- zapisy niejednoznaczne, a tym samym niepozwalające osadzonym w pełni na rozpoznanie praw albo nakazów i zakazów:
- brak zdefiniowania, czym jest kompletny ubiór, którego wymaga się od osób osadzonych w AŚ w okolicznościach takich jak np. apel.

Po wizytacji nastąpiły dwie aktualizacje porządku wewnętrznego: pierwsza Zarządzeniem nr 37/2024 Dyrektora Aresztu Śledczego w Bydgoszczy z dnia 1 października 2024 r. w sprawie porządku wewnętrznego Aresztu Śledczego w Bydgoszczy oraz druga – aktualnie obowiązującym Zarządzeniem nr 8/2024 Dyrektora Aresztu Śledczego w Bydgoszczy z dnia 6 listopada 2024 r. w sprawie porządku wewnętrznego Aresztu Śledczego w Bydgoszczy.

W powyższym prawidłowo:

1. zapewniono prawo korzystania z odzieży prywatnej przez osoby skierowane do zakładu karnego typu półotwartego;
2. dodano § 10 ust. 7 pkt 9, potwierdzający, że za dokument, na podstawie którego stwierdza się tożsamość, uznaje się elektroniczny dokument tożsamości w aplikacji mObywatel.

Zmian wciąż wymagają następujące kwestie:

1. sformułowanie „kompletnie ubrani” zostało zastąpione sformułowaniem „ubrani adekwatnie do pory roku”, które nadal nie posiada swojej definicji;
2. osadzeni nie mają możliwości użytkowania więcej niż jednego czajnika w celi wieloosobowej;
3. nie usunięto przepisu ograniczającego możliwość składania przez osadzonych pisemnych zgłoszeń, wniosków, próśb i skarg oddziałowemu lub wychowawcy w dni powszednie do godziny 8.30.

12. Wezwania do podjęcia depozytu

Zespół wizytujący zaniepokoiła również praktyka polegająca na wzywaniu do podjęcia depozytu przez publiczną i ogólnodostępną stronę internetową AŚ w Bydgoszczy, w zakładce „dla interesantów”. Na liście wezwanych osób widniały nazwiska 10 osób. Istniała również możliwość zapoznania się z treścią każdego wezwania, w której znajdowały się także data i miejsce urodzenia osoby wzywanej, a także opis depozytu zawierające jego rodzaj i wartość.

Przywoływaną podstawą takich publicznych wezwań był art. 6 ust. 1 w zw. Z art. 6 ust. 5 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o likwidacji niepodjętych depozytów. Tymczasem daty wezwań (wszystkie z 2019 r.) oraz wysokość niepodjętych depozytów (wszystkie o wartości poniżej 5000 zł) nie obowiązywały AŚ do takiej publikacji. Wspomniane wyżej dane były dostępne na stronie <https://www.sw.gov.pl/strona/dla-interessantow-areszt-Sledczy-w-bydgoszczy> co najmniej do dnia 02.10.2024 godz. 14:16, gdy dokonano zapisu strony na potrzeby BRPO.

W ocenie wizytujących działanie takie prowadzi do naruszenia prawa do ochrony danych osobowych. Mimo że na dzień podpisania raportu ww. dane nie widnieją już na stronie Aresztu, to sprawa ta zostanie przedstawiona Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej.

13. Wnioski

Podczas wizytacji pracownicy Biura RPO dostrzegli szereg nieprawidłowości w funkcjonowaniu Aresztu Śledczego w Bydgoszczy. Negatywne wrażenie wywołał napotkany chaos organizacyjny, trudności w udzieleniu oczekiwanych informacji, m.in. na temat rozmieszczenia cel w oddziałach mieszkalnych, klasyfikacji osób umieszczonych w poszczególnych celach, liczby cel izolacyjnych, decyzji o odstąpieniu od prewencyjnego stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego oraz tymczasowo aresztowanych, decyzji o umieszczeniu osób pozbawionych wolności w celach monitorowanych i celach izolacyjnych.

Wizytujący doceniają widoczne działania modernizacyjne na terenie ambulatorium, łaźni oraz w świetlicach. Jednocześnie nie sposób nie dostrzec dysonansu widocznego podczas oglądu cel przejściowych, które wymagają nie tylko remontów, ale przede wszystkim doposażenia. Podczas spotkania podsumowującego wizytację padły jednak deklaracje zapewniające dalsze działania w celu poprawy warunków bytowych osadzonych, wzięcie pod uwagę Instrukcji Nr 10/20 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 05.11.2020 r. w sprawie zapobiegania samobójstwom osób pozbawionych wolności.

Należy również docenić starania jednostki widoczne w formie zaktualizowania porządku wewnętrznego.

BRPO otrzymało ponadto w sprawie skargi indywidualnej pismo od Dyrektora Aresztu Śledczego w Bydgoszczy z dnia 18.11.2024 r. (S/P.451.5416.1.2024.SM) informujące, że opracowano wzór projektu decyzji w sprawie umieszczenia w celi izolacyjnej monitorowanej – osadzonego nieukaranego karą dyscyplinarną, zawierający informację o podstawie prawnej jej wydania, powodach wydania oraz terminie obowiązywania, oraz pouczenie o możliwości zaskarżenia tej decyzji do sądu penitencjarnego, a rekomendację dotyczącą wydawania osadzonym decyzji pisemnych przyjęto do bieżącej realizacji.

14. Zalecenia

W oparciu o ustalenia poczynione w toku wizytacji Rzecznik zaleca:

1. dokonanie przeglądu cel przejściowych i przeprowadzenie niezbędnej ich modernizacji, w tym naprawy drzwi wejściowych do kąpoków sanitarnych oraz uzupełnienie w celach brakującego wyposażenia: artykułów piśmienniczych, czajników elektrycznych, aktualnych porządków wewnętrznych;
2. informowanie osób tymczasowo aresztowanych o prawie do zawiadomienia rodziny o ich miejscu pobytu;
3. wydawanie przyjmowanym do jednostki osobom odzieży skarbowej we właściwych rozmiarach;
4. informowanie kobiet pozbawionych wolności o możliwości otrzymywania biustonoszy skarbowych;
5. wydawanie bielizny i odzieży skarbowej osadzonemu, którzy nie posiadają własnych ubrań na zmianę bądź są one nieodpowiednie do pory roku;
6. naprawę domofonów i głośników w oddziale szpitalnym;
7. dostosowanie kąpoków sanitarnych w salach szpitalnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;
8. wyeliminowanie praktyki polegającej na udzielaniu pomocy w czynnościach higienicznych i załatwianiu potrzeb fizjologicznych osobom przebywającym w szpitalu przez innych chorych;
9. przeszkolenie funkcjonariuszy w zakresie rozpoznawania i zaspokajania potrzeb osób z niepełnosprawnościami, zgodnie z międzynarodowymi standardami humanitarnego traktowania;
10. umożliwienie odbywania spacerów osobom przebywającym w oddziale szpitalnym z ewentualnymi wyjątkami, które mogą wystąpić na podstawie indywidualnych decyzji Dyrektora Aresztu Śledczego w Bydgoszczy na wniosek lekarza;

11. przeszkolenie funkcjonariuszy w zakresie zasad korzystania z infokiosku, by mogli służyć wsparciem dla osadzonych korzystających z tej możliwości;
12. zadbanie o porządek i estetykę pomieszczenia do widzeń bez osoby dozorującej, a także naprawę zepsutego sprzętu, który stanowi jego wyposażenie;
13. realizację remontu pomieszczenia do widzeń osadzonego z obrońcą;
14. przeprowadzenie szkoleń wychowawców w zakresie sposobu prowadzenia rozmowy wstępnej, które będą miały na celu podwyższenie ich umiejętności rozpoznawania potrzeb i problemów nowo przyjętych osób, w tym identyfikacji osadzonych szczególnie wrażliwych; pozwoli to na właściwy dobór metod i środków postępowania wobec każdego pozbawionego wolności;
15. opracowanie i wdrożenie procedur postępowania w przypadku nowo przyjętych osób nadużywających środków odurzających/uzależnionych, z ryzykiem rozwinięcia się u nich zespołu abstynencyjnego;
16. usprawnienie przepływu informacji między poszczególnymi działami służby na temat osób z niepełnosprawnościami, wymagających szczególnego traktowania, zwłaszcza w przypadku dynamicznie zmieniającego się stanu osadzonego, w celu zapewnienia im odpowiedniego wsparcia;
17. przyjmowanie przez psychologa osób nowo przyjętych do jednostki, niezwłocznie po zgłoszeniu przez wychowawcę;
18. podjęcie działań mających na celu zapobieganie rutynie i schematyzmowi w opracowywaniu indywidualnych programów oddziaływania; IPO musi być dostosowany do skazanego, jego właściwości, możliwości i potrzeb; w przypadku osób z niepełnosprawnością intelektualną zadania powinny być proste, zrozumiałe dla adresata, a przede wszystkim uczące samoobsługi i lepszej komunikacji.

Ponadto proponuje się rozważyć możliwość:

1. dopuszczenia zapisu na widzenie drogą e-mailową, obok możliwości zgłoszenia telefonicznego;
2. ustalenia jednolitej praktyki przynoszenia pościeli na widzenie w oddzielnym pomieszczeniu bez osoby dozorującej i jej odbioru po zakończeniu spotkania;
3. zmiany praktyki przygotowywania dla osadzonych w AŚ odzieży skarbowej, tak by istniała możliwość dobierania adekwatnych rozmiarów ubrań do potrzeb osób pozbawionych wolności.

Podczas spotkania podsumowującego wizytację kierownictwo AŚ w Bydgoszczy złożyło deklaracje prowadzenia działań rewitalizujących kolejne fragmenty jednostki, doposażenie cel przejściowych, naprawienie domofonów w szpitalu, zmianę praktyki dotyczącą spacerów osób przebywających w szpitalu, umożliwienie korzystania z własnej odzieży osadzonym odbywającym karę pozbawienia wolności w zakładzie typu półotwartego.

Sporządziła:

Zofia Branicka

Prawnik

Zespół ds. Wykonywania Kar

Zatwierdziła:

Ewa Dawidziuk

Dyrektor Zespołu

/-wydano i podpisano elektronicznie/